

УДК 314.37: 27– 25 (1–22) (477.53) “17”

Олександр Сакало (м. Полтава)

НАСЕЛЕНІСТЬ РОДИН СІЛЬСЬКОГО ДУХОВЕНСТВА ЛУБЕНСЬКОГО ПОЛКУ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІ СТОЛІТТЯ

У статті на основі статистичних даних сповідних розписів п'ятнадцяти українських сіл Лубенського полку за період з 1758 по 1782 рік аналізується населеність домогосподарств сільського духовенства Лівобережної України другої половини ХVІІІ століття.

Ключові слова: сільське духовенство, священник, диякон, паламар, псаломник, сповідний розпис, домогосподарство, населеність.

В статье на основании статистических данных споведывальных росписей пятнадцати украинских сел Лубенского полка за период с 1758 по 1782 год анализируется населенность домохозяйств сельского духовенства Левобережной Украины второй половины ХVІІІ века.

Ключевые слова: сельское духовенство, священник, диякон, паламарь, псаломщик, споведывальная роспись, домохозяйство, населенность.

Важливою складовою історико-демографічних досліджень є аналіз населеності сімейних домогосподарств. Зазвичай, використовуючи дані статистичних джерел як світського, так і церковного походження (описів, ревізій, метрик, церковно-приходських книг, сповідних розписів, тощо), науковці основну увагу приділяють визначенню таких показників, як середня населеність та граничні межі населеності (найменше та найбільше число мешканців) одного домогосподарства. На нашу думку, обов'язково слід підкреслити, що введення до наукового обігу подібної інформації дуже важливе, оскільки надає можливість порівняння результатів аналогічних розробок багатьох науковців, що стосуються різних регіонів світу. Також, додамо, що населеність окремих домових спільнот тісно пов'язана та взаємообумовлена такими показниками, як поколінний склад і структура домогосподарства.

В нашій роботі, спираючись на дані статистичних джерел другої половини ХVІІІ ст., проаналізуємо населеність родин духовенства 15 сіл Лубенського полку за період з 1758 по 1782 р. А саме: визначимо середню населеність цих домових спільнот по кожному селу, сотні та полку загалом, а також з'ясуємо граничні межі коливання даного показника. Зазначимо, що, дотримуючись усталеної точки зору, поняття “домогосподарство” (“двір”, “домова спільнота”) та “сім'я” (“родина”) використовуються нами як тотожні, тобто, виступають синонімами¹. Також спробуємо порівняти отримані нами результати з аналогічними даними інших дослідників.

Як відомо, у другій половині ХVІІІ ст. духовенство, поряд із козацтвом та селянством, було однією з основних категорій сільського населення Лівобережної України. Зауважимо, що у сповідних розписах, де фіксувалося відвідання прихожанами сповіді², двори, котрі належали представникам духовенства, завжди записувалися першими. Серед священно- та церковнослужителів у використаних джерелах нами були зафіксовані: священники, диякони, паламарі та псаломщики. Одразу наголосимо на деяких особливостях, які необхідно враховувати, розглядаючи дану групу населення. Зокрема, безпосередній вплив на формування структури духовенства мали чинники, притаманні лише даній категорії населення. Розглядаючи сім'ї священнослужителів, російський дослідник В. Міронов зазначає, що духовенство було найбільш багатодітним станом в Росії. Така ситуація була спричинена передусім раннім вступом до шлюбу, відносним достатком (у порівнянні, наприклад, із селянством), а також негативним ставленням (з релігійних міркувань) до різних засобів контрацепції³. Також важливе значення мали особливості спадкування в середовищі духовенства: в цих родинах тільки один із синів успадковував батькове майно та досить часто ставав його наступником як духовна особа. Додамо, що в абсолютній більшості випадків син священника теж ставав священником, син диякона — дияконом, паламаря — паламарем. Відомі нечисленні факти, коли син ієрея міг стати дияконом, або син диякона — паламарем, але рух щаблями церков-

ної ієрархії знизу догори був майже виключений⁴. Доньки ж священика після виходу заміж зазвичай залишали сім'ю. Домогосподарства вдів священиків, дияконів тощо залишалися, як свідчать джерела, належними до сімей представників духовенства. Зазначимо, що, загалом, для духовенства була притаманна більша станова замкненість, ніж для представників інших категорій населення тогочасного суспільства.

Зрозуміло, що духовенство чисельно суттєво поступалося двом найбільш поширеним категоріям населення Лівобережної України: козакам та селянам. Загалом, згідно з даними В. Кабузана, частка неподатного населення Росії (дворяни, духовенство, регулярна армія, державні чиновники) у XVIII столітті фактично була сталою й коливалася у межах 6,1 % у 1719 році до 5,9 % у 1795⁵. Такий розподіл підтверджує той факт, що кількість домогосподарств духовенства у досліджуваних селах була дуже незначною й максимально становила п'ять родин (1758 рік, село Грабарівка Пирятинської першої сотні), а мінімально — одну (22 випадки у різних селах).

У селі Митченки Пирятинської першої сотні, згідно з даними за 1758 рік, проживали дві сім'ї духовенства — 56-річного священика місцевої Свято-Ільїнської церкви Михайла Васильєва та 53-річного паламаря цієї ж церкви Івана Афанасьєва⁶. Перша родина налічувала 10, а друга — 13 членів. Відповідно, середня населеність цих родин становила 11,5 особи. 1770-го року в селі мешкала лише одна сім'я священнослужителя — згаданого вище ієрея Михайла Васильєва, якому вже виповнилося 68 років⁷. Дане домогосподарство включало 12 осіб. Через 12 років — станом на 1782 рік, у селі так само налічувалася лише одна подібна родина. Тепер, після смерті батька, главою цієї сім'ї був 42-річний священик Леонтій Михайловський⁸. Його сім'я налічувала 12 осіб. Загальний показник середньої населеності домогосподарств духовенства по селу за всі роки дорівнював 11,7 особи.

В іншому селі цієї ж сотні — Савинцях, у 1758 році проживали дві родини представників духовенства. Господарями обох домогосподарств були священики місцевої церкви Св. Дмитрія — 64-річний Андрій Михайлов та 48-річний Григорій Михайлов (на родинні зв'язки між ними джерело не вказує, але цілком імовірно, що вони були рідними братами)⁹. Обидві родини налічували по 9 осіб.

Отже, загальне число мешканців дорівнювало 18, а середня населеність — 9,0 особам. У 1770 році в селі існували домогосподарства, котрі належали: ієрею Івану Яковлєву (34 років), диякону цієї ж церкви Дем'яну Семенову (44 років) та паламарю Давиду Грабовичу (56 років)¹⁰. Вони, відповідно, налічували: 23, 11 та 6 осіб. Таким чином, загальне число мешканців цих домових спільнот становило 40 осіб, а їхня середня населеність складала 13,3 особи. Станом на 1782 рік, у Савинцях знову зафіксовано дві родини духовного стану — 35-річного ієрея Петра Васильєва та 72-річної вдови попаді Марії¹¹. Перше домогосподарство налічувало 6 осіб, а друге — 5. Отже, їхня середня населеність становила 5,5 особи. Аналогічний показник за всі роки становив 9,9 особи.

Сповідний розпис села Грабарівка за 1758 рік вказує на існування в ньому п'яти домогосподарств священно- та церковнослужителів. Ними були родини: 40-річного ієрея місцевої Свято-Михайлівської церкви Федора Данилова, 39-річного диякона цієї ж церкви Якіма Васильєва, 60-річного псаломщика Якова Мусієва, 45-річної вдови попаді Явдохи та 71-річного паламаря Йосипа Кондратова¹². Загалом, у цих сім'ях проживало 32 особи (17 чоловіків та 15 жінок). Найбільш населеним виявилось домогосподарство Федора Данилова — 15 осіб, найменш — Якіма Васильєва, — 3 особи. Отже, середня населеність даних домових спільнот становила 6,4 особи. Через десять років кількість сімей духовенства Грабарівки зменшилася до трьох й була репрезентована родинами: 50-річного священика Федора Данилова, 30-річного паламаря Авраама (прізвище не вказано) та 54-річної вдови попаді Явдохи¹³. Загальне число мешканців цих домових спільнот зросло до 40 осіб (чоловіків та жінок налічувалося порівну — по 20). Найбільше членів — 19 мала родина ієрея, найменше — 4 — сім'я паламаря. Відповідно, показник середньої населеності названих домогосподарств дорівнював 13,3 особи. Згідно з даними за 1778 рік число родин духовенства у селі скоротилося до двох. Це були сім'ї 60-річного ієрея Федора Данилова (на той час він став удівцем) та 64-річної вдової попаді Явдохи¹⁴. Перша родина налічувала 11 членів, друга — 10. Отже, середня населеність цих домових спільнот становила 10,5 особи. Аналогічний показник за сумарними даними трьох років дорівнював 9,3 особи.

Таким чином, нами були розглянуті 21 домогосподарство представників духовенства сіл Пирятинської першої сотні різних років. Загальне число мешканців цих дворів становило 209 осіб (106 чоловіків та 103 жінки). Відповідно, маємо середню населеність даних родин — 9,9 особи. Найбільш населеним — 23 особи, була сім'я 34-річного ієрея Івана Яковлева (Савинці, 1770 рік). Найменшою — 3 особи, була родина 39-річного диякона Якима Васильєва (Грабарівка, 1758 рік). Показники середньої населеності домогосподарств сільського духовенства Пирятинської першої сотні представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Середня населеність домогосподарств духовенства Пирятинської першої сотні

	1758	1768	1770	1778	1782
Митченки	11,5		12,0		12,0
Савинці	9,0		13,3		5,5
Грабарівка	6,4	13,3		10,5	

Далі розглянемо села Яблунівської сотні. Так, у селі Золотухи впродовж досліджуваного періоду (нами використані дані за 1765, 1775 і 1781 роки) єдиним домогосподарством, котре належало духовній особі, була сім'я 59-річного (станом на 1765 рік) священика місцевої церкви архистратига Михайла вдівця Івана Андрєєва¹⁵. Після його смерті господарем двору стає його син Григорій (у розписі за 1775 рік він уже показаний головою сім'ї), якому у 1781 році виповнився 51 рік¹⁶. Чисельність мешканців цієї домової спільноти змінювалася таким чином: 1765 рік — 19 осіб, 1775 і 1781 — по 11. Отже, показник середньої населеності в даному випадку дорівнював 13,7 особи.

У Карпилівці (іншому селі Яблунівської сотні), так само, як і в Золотухах, було лише одне домогосподарство духовної особи — священика Петра Прокопєєва, якому у 1768 році виповнилося 35 років¹⁷. Відповідно, у 1778 році він досяг 45-річного віку, був одружений і мав шістьох дітей¹⁸. Загалом, кількість членів цієї родини становила: у 1768 році — 18 осіб, 1772 — 19, 1778 — 13. Таким чином, маємо загальне число мешканців — 50, й середню населеність — 16,7 особи.

У третьому селі цієї ж сотні — Остапівці, ситуація була такою ж, як і в двох поперед-

ніх — одна родина священика місцевої Свято-Миколаївської церкви Семена Гаврилова, якому у 1765 році виповнилося 95 років¹⁹. Другим ієреєм цієї ж церкви був його 51-річний син Антоній. Згодом саме він очолив домогосподарство. Загальна чисельність мешканців цієї домової спільноти у 1765 і 1777 роках становила по 11 осіб, а в 1770 — 8. Середня населеність становила відповідно 10,0 осіб.

Отже, загальна чисельність мешканців досліджуваних дев'яти домогосподарств сільського духовенства Яблунівської сотні становила 121 особу (56 чоловіків та 65 жінок). Найбільш населеними були сім'ї священиків Михайла Андрєєва (Золотухи, 1765 рік) та Петра Прокопєєва (Карпилівка, 1772 рік) — вони склалися з 19 осіб. Найменша населеність — 8 осіб була зафіксована в родині священика Антонія Семенова (Остапівка, 1770 рік). Таким чином, середня населеність домогосподарств духовенства Яблунівської сотні становила 13,4 особи. Аналогічні показники по кожному селу подані у табл. 2.

Таблиця 2

Середня населеність домогосподарств духовенства Яблунівської сотні

	1758	1765	1770	1772	1775	1777	1778	1781
Золотухи		19,0			11,0			11,0
Остапівка		11,0	8,0			11,0		
Карпилівка	18,0			19,0			13,0	

Цікаво, що у вибраних для аналізу селах Городиської сотні домогосподарств представників духовного стану було більше. Згідно з даними за 1765 рік у селі Мелехи Городиської сотні було чотири таких домогосподарства: 71-річного ієрея місцевої Свято-Миколаївської церкви Василя Квачовного, другого ієрея цієї ж церкви 35-річного Кирила Данилевського, 50-річного Михайла Іванова та 53-річної вдови попаді Явдохи²⁰. Перша родина складалася з трьох осіб, друга — з чотирьох, третя — з п'яти, а четверта була найчисельнішою й налічувала шістьох осіб. Отже, загальне число мешканців цих домових спільнот дорівнювало 18, а середня населеність, відповідно, становила 4,5 особи. Через десять років кількість сімей духовенства скоротилася до трьох й була репрезентована родинами: священика Кирила Данилевського (44 років), ще одного священика — 31-річного Івана Славинського та пала-

маря Кирила Бабаша (46 років)²¹. Ці домогосподарства налічували, відповідно: 6, 16 і 7 мешканців. Таким чином, середня населеність даних родин становила 9,7 особи. На 1782 рік кількість домогосподарств залишилася незмінною, а відбулися зрушення їхнього внутрішнього складу. Так, родина 50-річного ієрея Кирила Данилевського складалася тепер з п'яти осіб, сім'я іншого священика — 38-річного Івана Славинського, налічувала 14 членів, а домогосподарство 57-річного диякона вдівця Євтихія Топольського об'єднувало сімох осіб. Відповідно, загальне число мешканців цих домових спільнот дорівнювало 26, а середня населеність — 8,7 особи. Таким чином, загальна кількість жителів цих родин становила 73 особи, а середня населеність даних сімей складала 7,3 особи.

В селі Поставмуки, станом на 1767 рік, проживали так само чотири родини представників духовенства²². Сім'я 61-річного священика місцевої церкви Пресвятої Покрови Омеяна Іванова складалася з 6 осіб. Домогосподарство 40-річного диякона Івана Федорова налічувало 6 мешканців. Найбільш населеною була родина 42-річного паламаря Івана Іванова — вона об'єднувала 10 осіб. Ще одне домогосподарство було представлено 41-річною вдовою попадею Марією, яка жила сама. Отже, при загальній чисельності мешканців у 24 особи показник середньої населеності цих домових спільнот дорівнював 6,0. До 1775 року кількість домогосподарств духовенства у Поставмуках скоротилася вдвічі — до двох родин²³. У сім'ї 35-річного ієрея Севастьяна Стефановича проживали 7 осіб. Родина паламаря вдівця Сидора Романова (55 років) складалася з 10 членів. Таким чином, середня населеність даних домових спільнот становила 8,5 особи. Станом на 1781 рік у селі так само налічувалося два домогосподарства духовенства — 42-річного священика Севастьяна Стефановича (складалася з 9 осіб) та 46-річного паламаря Пилипа Смелякова (налічувало 6 мешканців)²⁴. Відповідно, середня населеність цих родин становила 7,5 особи. Отже, загалом у родинах духовенства Поставмук проживало 56 осіб. Їхня середня населеність, таким чином, дорівнювала 8,0 осіб.

У селі Крутий Берег протягом усього досліджуваного періоду кількість священицьких родин залишалася незмінною — три. Так, зокрема, 1767-го року це були домогосподарства: 58-річного ієрея місцевої церкви Святого

Різдва Василя Данилевського, 50-річної вдови попаді Федори та 41-річної вдови Агафії²⁵. Перша родина налічувала 8 осіб, друга — 10, третя — 7. Отже, середня населеність цих домових спільнот становила 8,3 особи. За даними 1775 року, в селі мешкали сім'ї 66-річного священика Василя Данилевського (4 особи), 49-річної вдови Агафії (6 осіб) та 34-річного диякона Олексія Матвеева (5 осіб)²⁶. Відповідно, середня населеність даних родин зменшилася до 5,0 осіб. Незважаючи на те, що станом на 1782 рік ієрею Василю Данилевському виповнилося 73 роки, він все ще залишався главою домогосподарства, в якому налічувалося 5 мешканців. Диякон Олексій Матвеев (41 року) став удівцем, його сім'я також складалася з 5 осіб. На чолі третього домогосподарства, чисельність якого не змінилася — 6 осіб, перебувала 56-річна вдова Агафія²⁷. Середня населеність цих домових спільнот залишилася, приблизно, на попередньому рівні — 5,3 особи. Таким чином, загальна кількість мешканців за всі роки становила 56 осіб. Відповідно, середня населеність цих родин дорівнювала 6,2 особи.

Отже, загальне число мешканців 27 дворів духовенства трьох сіл Городиської сотні дорівнювало 185 особам (89 чоловіків та 96 жінок). Показник середньої населеності, таким чином, становив 6,8 особи. Найбільш населеною з усіх аналізованих родин була сім'я 31-річного священика Івана Славинського (Мелехи, 1775 рік) — вона складалася з 16 осіб. Найменш чисельним — 3 мешканці, було домогосподарство 71-річного ієрея Василя Квачовного (Мелехи, 1765 рік). Дані по середній населеності сіл Городиської сотні подані в табл. 3.

Таблиця 3

**Середня населеність домогосподарств духовенства
Городиської сотні**

	1765	1767	1775	1781	1782
Мелехи	4,5		9,7		8,7
Поставмуки		6,0	8,5	7,5	
Крутий Берег		8,3	5,0		5,3

Дослідження населеності домогосподарств сільського духовенства Курїнської сотні, а саме: Луговиків, Нехристівки та Сухоносівки показало наступну динаміку. Так, у селі Луговиках за даними 1775, 1777 і 1779 років налі-

чувалося по два домогосподарства досліджуваної категорії. У 1775 році в селі проживали родини 37-річного священика Семена Нестеровського та його ровесника паламаря Кіндрата Іванова²⁸. Перша сім'я складалася з 15 осіб, друга — з 7. Відповідно, середня населеність цих домових спільнот дорівнювала 11,0 особам. За наступні два роки — до 1777-го року, ситуація не змінилася: господарями згадуваних вище домогосподарств залишалися ті ж самі особи (обом виповнилося по 39 років)²⁹. Число членів першої родини зросло до 18 осіб, другої — залишилося на попередньому рівні, — 7 осіб. Вочевидь, середня населеність даних сімей збільшилася до 12,5 особи. Станом на 1779 рік число мешканців домогосподарства Семена Нестеровського зросло до 19 осіб, а Кіндрата Іванова — зменшилася до 6³⁰. Таким чином, середня населеність цих родин була такою ж, як і минулого разу — 12,5 особи. Аналогічний сумарний показник за всі роки склав 12,0 осіб.

На відміну від Луговиків, у селі Нехристівка в усіх трьох випадках зафіксовано лише по одному домогосподарству священнослужителів. Так, у 1765 році сім'я священика місцевої Свято-Троїцької церкви Федора Петрова (39 років) налічувала 15 осіб³¹. Розпис 1772-го року засвідчив, що ієреєм цієї ж церкви вже був 32-річний Олександр Радкевич, родина якого складалася з 16 осіб³². До 1779 року число мешканців цього домогосподарства зменшилося до 12 осіб³³. Зрозуміло, що показник середньої населеності в усіх трьох даних випадках збігався з числом мешканців домогосподарств священників. Загальний аналогічний показник по селу становив 14,3 особи.

У селі Сухоносівка у 1766 році проживали дві родини представників духовенства. Перша сім'я налічувала 5 осіб, а її главою був 34-річний ієрей місцевої церкви Святої Параскеви Яків Максимович. Друге домогосподарство належало диякону Григорію Сидоренку (37 років) й мало 13 мешканців³⁴. Отже, середня населеність цих домових спільнот становила 9,0 осіб. За даними 1775 року в селі залишилося одне домогосподарство духовенства — сім'я 42-річного священика Якова Максимовича. Ця родина складалася з 22 осіб³⁵. Станом на 1781 рік главою цієї родини була вдова попадя Уляна (38 років), а саме домогосподарство налічувало 14 мешканців³⁶. Таким чином, загальний показник середньої населеності даних сімей дорівнював 13,5 особи.

Зазначимо, що загальна кількість мешканців 13 домогосподарств духовенства сіл Курїнської сотні дорівнювала 169 особам (78 чоловіків та 91 жінка). Цікаво, що одна й та сама сім'я — сухоносівського священика Якова Максимовича була й найменш населеною — 5 осіб (станом на 1766 рік), й найбільш — 22 особи (станом на 1775 рік). Таким чином, показник середньої населеності домогосподарств сільського духовенства по сотні загалом становив 13,0 осіб. Детальні показники по кожному конкретному селу подані в табл. 4.

Таблиця 4

Середня населеність домогосподарств духовенства Курїнської сотні

	1765	1766	1772	1775	1777	1779	1781
Луговики				11,0	12,5	12,5	
Нехристівка	15,0		16,0			12,0	
Сухоносівка		9,0		22,0			14,0

Найбільш населеними виявилися родини священиків Роменської сотні. Згідно з даними за 1765 рік у селі Ведмежому було 2 домогосподарства, що належали духовним особам — 53-річному священику місцевої Свято-Покровської церкви Якиму Васильєву та 50-річній вдовій попаді Ганні³⁷. Перша родина об'єднувала 19 осіб, друга — 37. Відповідно, середня населеність однієї сім'ї становила 28,0 осіб. Станом на 1770 рік обидва домогосподарства представників духовенства мали тих самих власників, але показник їхньої населеності зменшився до 16,0 осіб. Вочевидь, це пов'язано з тим, що число мешканців цих домових спільнот також скоротилося — до 11 та 21 особи відповідно³⁸. 1772-го року в селі також налічувалося два домогосподарства духовних осіб — 54-річної вдової попаді Параски (4 особи) та 57-річної вдової попаді Ганни (22 особи)³⁹. Отже, середня населеність цих домових спільнот дорівнювала 13,0 особам. Таким чином, загальний показник середньої населеності домогосподарств духовенства Ведмежого становив 19,0 осіб.

У селі Бацманів у 1765 році проживала лише одна родина духовної особи — 36-річного священика місцевої Свято-Успенської церкви Федора Савицького⁴⁰. Дана сім'я складалася з 40 осіб. Відповідно, й середня населеність дорівнювала цьому ж числу. До 1773

року чисельність мешканців цього домогосподарства скоротилася до 12 осіб. Главою родини залишався ієрей Федір Савицький, якому вже виповнилося 44 роки⁴¹. За даними 1778 року, населеність цієї родини зросла до 18 осіб. Очоловав її все той же Федір Савицький (49 років)⁴². Таким чином, середня населеність домогосподарства священика за всі роки становила 23,3 особи.

Єдиним домогосподарством духовенства села Сологубівка у 1759 році була сім'я 48-річного священика місцевої церкви Різдва Богородиці Єфима Іванова⁴³. Вона налічувала 40 мешканців. Станом на 1768 рік глава родини Єфим Іванов досяг 58-річного віку. Населеність домогосподарства скоротилася до 21 особи⁴⁴. 1777-го року згадуваному священикові виповнилося 67 років, а кількість членів його сім'ї зросла до 28 осіб⁴⁵. Середня населеність цієї домашньої спільноти за весь досліджуваний період дорівнювала 29,7 особи.

Отже, число мешканців родин духовенства в селах Роменської сотні коливалося в межах від 4 осіб — сім'я вдової попаді Параскеви (Ведмеже, 1772 рік) до 40 осіб — родини священиків Федора Савицького та Єфима Іванова (Бацманів, 1765 рік та Сологубівка, 1759 рік відповідно). Загальний показник середньої населеності домогосподарств духовенства по Роменській сотні, таким чином, становив 22,7 особи. Аналогічні показники по кожному селу подані в табл. 5.

Таблиця 5

Середня населеність домогосподарств духовенства Роменської сотні

	1759	1765	1768	1770	1772	1773	1777	1778
Бацманів		40,0				12,0		18,0
Сологубівка	40,0		21,0				28,0	
Ведмеже		28,0		16,0	13,0			

Зведені показники середньої населеності по кожному селу наведені в табл. 6.

Бачимо, що отримані результати коливаються у доволі широких межах — від 6,2 особи (Крутий Берег) до 29,7 особи (Сологубівка). Найменш населеними були домогосподарства сільського духовенства Городиської сотні — 6,8 особи. Найбільший аналогічний показник мали домові спільноти Роменської сотні — 22,7 особи. Чисельність мешканців одного окремого домогосподарства охоплювала межі від 3 осіб — родина 71-річного ієрея Василя Квачовного (Мелехи, 1765 рік) до 40 осіб — сім'ї священиків Федора Савицького та Єфима Іванова (Бацманів, 1765 рік та Сологубівка, 1759 рік, відповідно). Таким чином, зазначимо, що у 81 дворі (по полку загалом), господарями яких були священно- та церковнослужителі, проживали 958 осіб (460 чоловіків та 498 жінок). Відповідно, середня населеність домогосподарств сільського духовенства Лубенського полку становила 11,8 особи.

Порівнюючи отримані нами результати з аналогічними цифрами, наведеними іншими дослідниками, необхідно зауважити, що таких числових даних, котрі охоплюють XVIII століття, дуже мало. Так, нами була знайдена лише одна згадка про середню населеність сімей духовенства: російський історик Б. Міронов у праці “Соціальна історія Росії періоду імперії (XVIII — початку XX ст.)” зазначає, що середній розмір родини білого духовенства в Росії становив, приблизно, 5,2 особи⁴⁶. В нашому випадку ми маємо перевищення цієї цифри більше, ніж удвічі. За браком інформації використаємо для порівняння дані, що стосуються загальної середньої населеності домогосподарств сільського населення в різних регіонах світу. Так, наприклад, український історик Ю. Волошин зазначає, що середня населеність домогосподарств сіл Стародубського полку дорівнювала 8,9 особи⁴⁷. Аналогічний показник для російських сіл Ярослав-

Таблиця 6

Середня населеність домогосподарств духовенства Лубенського полку

Села	Митченки	Савинці	Грабарівка	Золотухи	Остапівка	Карпівка	Мелехи	Поставуки	Крутий Берег	Луговики	Нехристівка	Сухоносівка	Ведмеже	Бацманів	Сологубівка
Сер. нас-ть	11,7	9,9	9,3	13,7	10,0	16,7	7,3	8,0	6,2	12,0	14,3	13,5	19,0	23,3	29,7

ського повіту становив 5,2 особи⁴⁸. У згадуваній вище праці Б. Міронов подає дані по середній населеності селянських дворів в Росії станом на 1710 рік: найменша середня населеність зафіксована ним у Поволжі — 6,6 особи на одне домогосподарство, найбільша — 7,8 особи, — у Чорноземному центрі⁴⁹. За результатами дослідження М. Крикуна середня населеність домогосподарств Житомирського повіту Київського воеводства станом на 1791 рік знаходилася в рамках: 5,3 (Недашківська парафія) — 8,0 (Велико-Рачківська парафія) особи⁵⁰. Відомі дослідники М. Міттерауер та О. Каган в одній зі своїх праць наводять аналогічні дані для домових спільнот прибалтійського регіону кінця XVIII століття, зазначаючи, що середня населеність даних сімей коливалася в межах від 12,1 до 18,8 особи. Ця ж розробка містить дані по австрійському гірському приходові Абтенау за 1790 рік — середня населеність домогосподарств цього села становила 7,7 особи⁵¹. У праці британського історика та демографа П. Ласлетта “Сім’я та домогосподарство: історичний підхід” містяться такі дані стосовно досліджуваної проблеми. Англія: Паддлтаун, 1724–1725 роки, середня населеність домогосподарств — 4,0 особи; Корф Кастл, 1790 рік — 4,8 особи; Ардлейг, 1796 рік — 5,5 особи. Франція: Лонгнесс, 1778 рік — 5,1 особи. Італія: Колорно, 1782 рік — 4,2 особи. Польща: Лесніка, 1720 рік — 5,4 особи. Швейцарія: Аросс ін Мюль, 1779 рік — 5,3 особи. Японія: Нішіномія, 1713 рік — 5,0 особи; Іокуші, 1746 рік — 5,5 особи⁵². Отже, бачимо, що отриманий нами показник середньої населеності родин сільського духовенства Лубенського полку — 11,8 особи, суттєво переважає майже всі наведені вище

цифри. Лише населеність прибалтійських домогосподарств була або, приблизно співставною, або перевищувала наші дані. Серед інших результатів найбільш наближеним до нашого був показник середньої населеності сіл Старобудського полку — 8,9 особи, що є, на наш погляд, цілком природним, через наближеність географічного розташування цієї території й, відповідно, схожими чинниками, котрі мали вплив на формування даного показника.

Таким чином, на нашу думку, можна стверджувати, що населеність домогосподарств сільського духовенства Лубенського полку загалом була достатньо високою. Показник середньої населеності у 11,8 особи, приблизно, у два–три рази перевищував абсолютну більшість аналогічних даних для різних регіонів Західної та Центральної Європи. Ще раз зауважимо, що розмір даного показника тісно пов’язаний із поколінним складом домових спільнот, а також типологією їхньої структури. Зазвичай низькі показники середньої населеності свідчать про переважання на цій території складних форм сімейної організації (розширених та мультифокальних домогосподарств). Така точка зору є панівною серед європейських дослідників. Вона ж отримала підтвердження й за результатами нашої розробки: серед 81 домогосподарства сільського духовенства до родин простого (нуклеарного) типу належали 18 сімей (22,2 %), розширений тип був репрезентований 8 домовими спільнотами (9,9 %), мультифокальних сімей налічувалося 55 (67,9 %). Отже, частка складних родин (сума розширених та мультифокальних) становила 77,8 %, або більше, ніж три чверті від загального числа домогосподарств.

Джерела та література

- 1 Волошин Ю. Населення домогосподарств “государевых малороссийских описных раскольничьих слобод” (за матеріалами “Генерального опису Лівобережної України 1767–1769 pp.” // Соціум. Альманах соціальної історії. — К.: Ін-т історії України НАН України, 2003. — Вип. 2. — С. 118.
- 2 Сповідні розписи — облікові документи церковного походження, що фіксували відвідання сповіді прихожанами або уникнення ними цієї процедури. Більш деталь-
- но див.: Міронов Б. Н. Исповедный и метрический учёт в имперской России // <<http://www.bironov.spb.ru/sochist.php?mn=2&lm=1&lc=art10>>.
- 3 Міронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII — начала XX в.): В 2-т. — 3-е изд., испр., доп. — СПб.: “Дмитрий Буланин”, 2003. — Т. 1. XL. — С. 224.
- 4 Егоров И. Страничка из жизни духовенства в старой Малороссии // Киевская старина. — 1904. — № 10. — С. 16–20.

- 5 Кабузан В. М. Население Российской империи в XVIII веке // <[http:// new. hist. asu. ru/biblio. html](http://new.hist.asu.ru/biblio.html)>.
- 6 Державний архів Полтавської області (далі — ДАПО). — Ф. 801. — Оп. 1. — Спр. 15. — Арк. 1.
- 7 ДАПО. — Ф. 801. — Оп. 1. — Спр. 255. — Арк. 1.
- 8 Там само. — Спр. 740. — Арк. 43.
- 9 Там само. — Спр. 20. — Арк. 21.
- 10 Там само. — Спр. 256. — Арк. 26.
- 11 Там само. — Спр. 742. — Арк. 33.
- 12 Там само. — Спр. 7. — Арк. 1.
- 13 Там само. — Спр. 202. — Арк. 1.
- 14 Там само. — Спр. 575. — Арк. 1.
- 15 Там само. — Спр. 59. — Арк. 1.
- 16 Там само. — Спр. 706. — Арк. 44.
- 17 Там само. — Спр. 210. — Арк. 1.
- 18 Там само. — Спр. 576. — Арк. 1.
- 19 Там само. — Спр. 74. — Арк. 1.
- 20 Там само. — Спр. 67. — Арк. 1.
- 21 Там само. — Спр. 428. — Арк. 1.
- 22 Там само. — Спр. 158. — Арк. 1.
- 23 Там само. — Спр. 433. — Арк. 1.
- 24 Там само. — Спр. 711. — Арк. 16.
- 25 Там само. — Спр. 150. — Арк. 1.
- 26 Там само. — Спр. 417. — Арк. 1.
- 27 Там само. — Спр. 738. — Арк. 13.
- 28 Там само. — Спр. 426. — Арк. 1.
- 29 Там само. — Спр. 543. — Арк. 10.
- 30 Там само. — Спр. 632. — Арк. 19.
- 31 Там само. — Спр. 70. — Арк. 1.
- 32 Там само. — Спр. 309. — Арк. 13.
- 33 Там само. — Спр. 635. — Арк. 14.
- 34 Там само. — Спр. 106. — Арк. 1.
- 35 Там само. — Спр. 531. — Арк. 1.
- 36 Там само. — Спр. 713. — Арк. 35.
- 37 Державний архів Сумської області (далі — ДАСО). — Ф. 960. — Оп. 3. — Спр. 184. — Арк. 157.
- 38 ДАСО. — Ф. 960. — Оп. 3. — Спр. 184. — Арк. 232.
- 39 Там само. — Арк. 269.
- 40 Там само. — Спр. 21. — Арк. 27.
- 41 Там само. — Арк. 210.
- 42 Там само. — Арк. 325.
- 43 Там само. — Спр. 276. — Арк. 1.
- 44 Там само. — Арк. 80.
- 45 Там само. — Арк. 143.
- 46 Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII — начала XX в.): В 2-т. — 3-е изд., испр., доп. — СПб.: “Дмитрий Буланин”, 2003. — Т.1. XL. — С. 224.
- 47 Волошин Ю. В. Розкольницькі слободи на території Північної Гетьманщини у XVIII столітті (історико-демографічний аспект). — Полтава: АСМІ, 2005. — С. 220.
- 48 Миттерауер М., Каган А. Структура семьи в России и Центральной Европе: сравнительный анализ // Семья, дом и узы родства в истории / Под общ. ред. Т. Золланда, О. Кошелевой, Ю. Шлюмбома; Отв. ред. О. Е. Кошелева; / Пер. с англ. и нем. К. А. Левинсона, пер. с франц. Л. А. Пименовой. — СПб.: Евр. ун-т; Алетея, 2004. — С. 46.
- 49 Миронов Б. Н. Социальная история России периода империи (XVIII — начала XX в.): В 2-т. — 3-е изд., испр., доп. — СПб.: “Дмитрий Буланин”, 2003. — Т.1. XL. — С. 221.
- 50 Крикун М. Населення домогосподарств у Житомирському повіті Київського воеводства 1791 року // Україна модерна. — Львів, 2001. — Ч. 6. — С. 27.
- 51 Миттерауер М., Каган А. Вказ. праця. — С. 47.
- 52 Ласлетт П. Семья и домохозяйство: исторический подход // Брачность, рождаемость, семья за три века: Сб. статей / Под ред. А. Г. Вишневого и И. С. Юна. — М.: Статистика, 1979. — С. 152 — 156.

Olexandr Sakalo

Density of population of rural clergy's families of the Lubens`kyi regiment
of the second half of 18th century

In the article on the basis of statistical data of fifteen Ukrainian village's of the Lubens`kyi regiment confession registers from 1758 to 1782 years the density of population of Left-bank Ukraine of rural clergy's households of the second half of 18th century is analyzed.

Key words: rural clergy, priest, deacon, (psalm-)reader, sexton, confession register, household, density of population.